

ЦРНОГОРСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ
ГЛАСНИК ОДЈЕЉЕЊА УМЈЕТНОСТИ, 28, 2010.

ЧЕРНОГОРСКАЈА АКАДЕМИЈА НАУК И ИСКУССВ
ГЛАСНИК ОТДЕЛЕНИЯ ИСКУССТВ, 28, 2010.

THE MONTENEGRIN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
GLASNIK OF THE DEPARTMENT OF ARTS, 28, 2010.

UDK 811.163.4'373.424

Божо ЋОРИЋ*

ТВОРБЕНА ХОМОНИМИЈА (на примеру универбизованих структура)

Апстракт: У раду се анализирају универбизоване формације на фону хомонимије, како у сфери кодификованих, тако и у сфери некодификованих лексичких јединица.

Кључне речи: универбизација, хомонимија, суфикс, лексика, творбена категорија

1. Крајем прошлог и почетком овог века извесну популарност међу неким лингвистима у Србији стекла су истраживања разних супстандардних појава на готово свим нивоима језичке структуре, укључујући ту и творбу речи [Савић-Половина 1989, Ћорић 1995, Ћорић 1997, Бугарски 2003]. Та су истраживања изнела на видело, поред осталог, и једну групацију супстандардних творбених неологизама који се одликују првенствено тиме што су мотивисани семантички еквивалентним двочланим синтагматским називима и представљају њихове компресоване дублете. Праћење шире славистичке литературе указало је на то да је ова појава не само присутна и у другим словенским језицима, већ и на то да је она у неким славистичким центрима (посебно севернословенским) била од раније предмет опсежних научних истраживања. Процес творбе таквих формација називан је тамо на различите начине, што у српској верзији гласи: *универбација, универбизација, универбирање, сажимање, синтетичко сажимање, семантичка кондензација, компресија, формално сажимање, елипса* и сл. Одатле се у србистику раширило

* Редовни професор на Филолошком факултету у Београду

термин *универбација*, односно његова варијанта *универбизација*,¹ а, у складу са таквим избором, за продукт овог начина творбе узет је назив *универб*, односно *универбат*.

2. У овом раду ће се под *универбизацијом* разумевати поступак трансформације сложене номинативне јединице у једну реч (*универб*) суфиксалним творбеним начином.² У овој творби у српском језику учествује неколико суфикса неједнаке продуктивности. Већина деривата ове врсте изведена је суфиксима *-ка*,³ *-ац* и *-(j)ак*, а мањи број помоћу *-анер*, *-аш*, *-ић*, *-аћ*, *-ица*. Сложену номинативну јединицу, којом је мотивисано секундарно образовање, најчешће представља *придевско-именичка синтагма*, што илуструју следећи примери: *анонимка* ← анонимна достава, *моторка* ← моторна тестера, *нуклеарка* ← нуклеарна електрана, *саобраћајка* ← саобраћајна несрећа, *снајперка* ← снајперска пушка, *тоталка* ← тотална штета; *бензинац* ← бензински мотор, *даљинац* ← даљински управљач, *дигиталац* ← дигитални сат, *каубојац* ← каубојски филм, *персоналац* ← персонални рачунар; *бувљак* ← бувља пијаца, *кварњак* ← кваран поступак, *кожњак* ← кожни капут, *културњак* ← културни радник, *лажњак* ← лажан поступак; *пластиканер* ← пластични тањир,⁴ *авлијанер* ← авлијски пас; *насловница* ← насловна страна; *плућаш* ← плућни болесник; *љубић* ← љубавни роман; *цртаћ* ← цртани филм, и сл.

3. Оваква лексика обично се карактерише као супстандардна, уз мање или више јасно разврставање на оказионализме, жаргонизме, индивидуализме и сл.⁵ Таквих речи, по правилу, нема у норматив-

¹ Додуше, још крајем седамдесетих година прошлог века у једном раду контрастивне природе анализирани су изведене именице „pored kojih se u govoru kao pandan upotrebljavaju odgovarajuće sintagme, npr. dokumenatarac – dokumentarni film, teretnjak – teretni automobil i sl. ili u ruskom jeziku: mahovik – mahovoje koleso, električka – električeskij pojezd itd.” [Анчић-Обрадовић 1968/69: 242]. Ауторка, иначе русисткиња, користи у раду изразе као *укључивање значења*, *семантичка кондензација* и *универбација*. Овај њен рад, међутим, није инспирисао србисте да се већ тада почну бавити оваквом тематиком.

² Земска ову појаву именује *суфиксалном универбацијом* (у оквиру компресивне творбе речи) [Земска *et al.* 1981: 120].

³ Овај суфикс је продуктиван и у другим словенским језицима, рецимо у руском и пољском [Корјаковцева 2006: 126], чешком и бугарском [Аврамова 2003: 130–133], и сл.

⁴ А тако и: *пластични ауто*, *пластични сто*, *пластични телефон*, *пластична боца*, *пластични венац* и сл.

⁵ Исп. и назив *реч-једнодневка* [Кубрјакова 2006: 142].

ним речницима. У том смислу изгледа сасвим очекиван предлог Ку-брјакове [2006: 142] да треба преиспитати традиционални одговор на питање *чему служи творба речи*. Наиме, готово да је аксиоматског карактера била тврдња да творба речи служи – *стварању нових лексичких јединица*, односно – *попуњавању речника*. Међутим, огроман број нових речи гради се *ad hoc* [исто], за једнократну употребу, и већина их се никада неће наћи у речницима књижевног језика. Таквој лексици припадају и универби. Па ипак, кад се неки универб чешће и дуже употребљава у разговорној сфери, кад се прошири на публицистички и друге функционалне стилове, кад постане препознатљив свим корисницима језика, онда постоји велика вероватноћа да ће га лексикографи унети у своје (наредно) дело. У том смислу лексикографска литература се може, грубо гледано, поделити на старију, где универбалних деривата готово да нема,⁶ и млађу, која их ипак има у одређеном броју. Овде се као параметри узимају РМС [Речник српскохрватског књижевног језика, I – VI (Нови Сад/Загреб, 1967, I–II; Нови Сад/Загреб, 1969, III; Нови Сад, 1971, IV; Нови Сад, 1973, V; Нови Сад, 1976, VI)] и РСЈ [Речник српског језика, Нови Сад 2007]. Овај други, једнотомни речник, садржи, наравно, оне универбе који су били у језику фреквентни до његовог публиковања. Отуда у њему одреднице типа: *снајпѐрка/снајпѐрка* (←снајперска пушка), *нуклеѐрка* (←нуклеарна централа), *саобрѐћајка* (←саобраћајна несрећа), *генѐралка* (←генерална поправка) итд. И не само то: он садржи и нова значења већ регистрованих лексичких јединица у старијем речнику. Нпр. и један и други речник имају одредницу *слобòдња̋к*, али РСЈ има, између осталог, именицу *слобòдња̋к* и као универбизовани неологизам мотивисан синтагмом *слободан ударац* (у фудбалу), што указује не појаву хомонимије између старих образовања и овог неологизма. Оба речника имају и одредницу **Швајцѐрац** (припадник народа који живи у Швајцарској, становник Швајцарске), али РСЈ има и као посебну одредницу универб **швајцѐрац** (←*швајцарски франак*)⁷ као његов хомоним (односно *хомофон*).

⁶ РМС и РСАНУ имају одредницу *масовка*, али се она, за то време, може узети као импорт са стране, из руског.

⁷ Уз њу нема никакве ознаке о стилској обојености, мада је она део разговорне лексике.

4. Хомонимија у сфери универбизације сасвим је очекивана појава. Само је питање времена кад ће се универбизована формација гласовно поклопити са семантички различитим лексичким јединицама. Таква хомонимна веза може се остварити како (а) према неунивербизованим, тако и (б) према универбизованим структурама. За први тип хомонимије у русистици су навођени примери типа: *комсомолка* (девушка и ‘Комсомольская правда’), *санитарка* (женщина-специалист и санитарная машина), *вегетарианка* (лицо женского пола и вегетарианская столовая) и сл. Стварање другог типа хомонимије логична је последица универбизације синтагматских назива са истим одредбеним, а различитим управним члановима, што каткада доводи до стварања читаве серије гласовно идентичних, а семантички различитих лексичких јединица, што је, за руски, илустровано примерима типа: *районка* (районная поликлиника и районная больница), *стационарка* (стационарная школа, стационарна больница, стационарная киноустанова) и сл. [Триницка 2001: 380],⁸ те *минералка* (←минеральная вода/минеральные удобрения), *массовка* (←массовая экскурсия, массовая газета, массовая сцена и сл.) [Виноградова 1984: 38–44].⁹ И новији истраживачи на сличан начин коментаришу хомонимне везе у којима се као актери јављају универбизоване структуре, указујући при том и на две могуће позиције универба у таквим везама. Једна је према дериватима друкчије творбене структуре, што се потврђује примерима типа чеш. „*ekoložka* ‘ekologická jízděnka’ (универбат), кџм *ekoložka* ‘žene ekolog’ (дериват)”, а друга према самим универбима, за шта се наводе потврде из бугарског – „*пиратка* – ‘пиратско (=незаконно) копие, издание’ и *пиратка* – ‘пиратска (=самоделна) бомбичка” [Аврамова 2003: 131].

5. О феномену хомонимије постоји у лингвистици огромна литература, а у њој и одговарајуће дефиниције. Овде ћемо цитирати једну од најкраћих: „**ОМОНИМІЯ**. Звуковое совпадение двух или нескольких языковых единиц, различных по значению” [Розентал –

⁸ О овоме Јанко Триницка пише још седамдесетих година прошлог века, а ми смо имали у рукама њена сабрана дела публикована почетком овог века.

⁹ Наравно, реч је само о могућности. Да је то тако, показује група синтагми са придевом *нуклеарни* у одредбеној функцији: *нуклеарна бомба*, *нуклеарна централа*, *нуклеарна подморница*. Засад, у српском језику постоји само универб од синтагме *нуклеарна централа*. Ствари се могу изменити уколико се јаве потврде и за универбизацију назива *нуклеарна подморница*.

Тељенкова 2003]. Иако кратка, она је свеобухватна: тиче се хомонимије на свим нивоима језичке структуре, дакле примењива је и на творбу речи, па онда и на универбизоване структуре.

5.1. Већ је показано да се универби могу наћи у хомонимном односу са јединицама различитог значења унутар универбизације, али и са дериватима изван ње. Видели смо напред да једнотомни РСЈ има две одреднице истог гласовног састава, што јасно указује на хомонимну везу: *Швајцарац* (етноним) и *швајцарац* (универб). Међутим, универб *швајцарац* може бити мотивисан и другим синтагматским називима: потврђени су универби типа *швајцарац* ←швајцарски нож и *швајцарац* ←швајцарски пас, а потенцијално их може бити и више. Тиме се јавља читава лепеза хомонимних универба. Лексема *слободњак* је једним делом дефинисана у оба речника на сличан начин: **слободњак**, -ака м 1. **а.** онај који воли слободу и бори се за њу, слободар; **б.** члан, припадник либералне политичке странке. **2.** ист. кмет који је стекао слободу, ослобођеник. **3.** осуђеник који се слободно креће ван затвора. Међутим, РСЈ има и нови део дефиниције: **4.** разг. **а.** шах. пешак пред којим нема противничког пешака. **б.** слободан ударац (у фудбалу). Заправо, творбено гледано, у овом додатку имамо два универба: *слободњак* ←слободни пешак (у шаху) и *слободњак* ←слободни ударац (у фудбалу).

5.2. Оба речника лексему **масовка** (масовка) дефинишу на сличан начин: ж рус. *позоришна или филмска сцена у којој учествује велики број лица, масовна сцена*. Чини се да савремени говорници ову лексему не осећају као русизам, већ као домаћи дериват (универб од *масовна сцена*). Првобитно је она припадала филмском и позоришном жаргону, али су се у новије време, у одређеним круговима, јавили неологизми (оказионализми) мотивисани синтагмама *масовна туча, масовна гробница* и сл.

5.3. У РМС-у налазимо одредницу **машинац**, -нца м разг. 1. *машиниста, стројар; онај који је запослен, који ради у машинској индустрији, машиноградњи*. 2. *студент машинског факултета; машински инжењер*. Слична значења има и РСЈ, али без квалификатора *разг*. Са овом лексемом гласовно се поклопио okazaционализам *машинац* (←машински језик).

5.4. И РМС и РСЈ имају одредницу *персоналац*, са сличном дефиницијом.¹⁰ У савременом језику постоји потврда за неологизам *персоналац* (←персонални компјутер).

5.5. РСЈ региструје неологизам: **саобраћајка** у два значења: ж 1. разг. *саобраћајна несрећа*. 2. *жена саобраћајац*. Иако су наведене у оквиру истог лексикографског чланка, ипак је очито да се овде ради о две лексичке јединице у хомонимном односу: једна је *универб*, а друга *мовирани фемининум*.

5.6. Међу неологизмима у РСЈ-у нашао се и универб **генералка**¹¹ дефинисан као: ж разг. *генерална, потпуна поправка (обично аутомобила, односно аутомобилског мотора)*. Одавно је, међутим, створен и универб мотивисан синтагмом *генерална проба* (позоришне представе, спортске и сл. приредбе), али су га лексикографи овог пута заобишли. У новије време потврђен је универб *генералка* мотивисан синтагматским називима *генерално чишћење* (просторија у кући, војсци и сл.), *генерална реформа* (у образовању, школству и сл.).

6. Наравно, изван РСЈ-а остало је доста универба, како оних старих, тако, из разумљивих разлога, и оних створених у најновије време, а и једни и други стварају хомонимне везе унутар универбизованих структура, а и изван њих.

6.1. Универб *Панчевац* (←Панчевачки мост), специфичан углавном за говор грађана Београда и околине, хомониман је са етнонимом *Панчевац*.

6.2. Првобитно је универб **половњак** био мотивисан само синтагмом *половни аутомобил*, и у том значењу широко познат, а у новије време подстакнуо је генерисање читаве серије хомонимних универба од синтагми у чијем другом делу је назив каквог уређаја, апарата и сл., као нпр. *половни компјутер*, *половни монитор*, *половни бицикл*, итд.

6.3. Оказионализам *јавњак* (←јавна кућа) добио је своје млађе хомонимне еквиваленте универбизацијом синтагми *јавни тоалет* (WC), *јавни сервис* (телевизија) и сл.

6.4. У савременом језику веома је раширен универб *специјалка* са читавом серијом синтагматских мотиватора типа *специјална из-*

¹⁰ Исп. РМС: *персоналац*, -лица м *службеник који се брине за попуњавање установе или предузећа персоналом и води све податке о персоналу*. Исп. и РСЈ: *персоналац*, -лица м *службеник, референт који се бави административним пословима у вези са запосленим особљем, запошљавањем*.

¹¹ У пракси није ретка ни друкчија прозодијска слика: *генералка*.

ложба, специјална емисија (на телевизији), специјална пљескавица, специјална вештина (у спорту) итд. Тако настали универби долазе у хомониман однос са „свежим” мовираним фемининумом *специјалка* (←специјалац).¹²

6.5. Синтагматски називи који у првом делу имају придев *пластичан* универбизацијом дају читаву серију хомонимних универба, с обзиром на велику примену пластике у производњи разних артикала широке потрошње. Отуда у разговорној сфери назив *пластичњак/пластичњак* мотивисан синтаagmaма типа *пластични експлозив*, *пластични накит*, *пластични прстен*, *пластични ауто*, *пластични фотоапарат* итд.

6.6. Сличне разуђене хомонимне везе имаће и универби добијени компресијом синтагматских назива са придевом *хавајски* у функцији одредбеног члана, што показују примери као што су: *хавајка* ←хавајска гитара / кошуља / фотеља и сл.

7. Напред наведени примери показују да се у процесу универбизације развија двосмерна хомонимија. Један је смер присутан унутар саме универбизације, настао као последица компресије синтагматских назива идентичног одредбеног, а различитог управног члана синтагме. Такву хомонимију називамо *интерна хомонимија*, а број таквих хомонима директно је сразмеран степену валентности придева у функцији одредбеног члана синтагме. Отуда се у оквиру интерне хомонимије јављају понекад читави низови (интерних) хомонимних веза. (Исп. *швајцарац* ‘монета’: *швајцарац* ‘пас’: *швајцарац* ‘нож’; *генералка* ‘центра’: *генералка* ‘проба’: *генералка* ‘чишћење’: *генералка* ‘реформа’; *специјалка* ‘изложба’: *специјалка* ‘емисија’: *специјалка* ‘вештина’: *специјалка* ‘пљескавица’: *специјалка* ‘аутомобил’: *пластичњак* ‘тањир’: *пластичњак* ‘експлозив’: *пластичњак* ‘накит’: *пластичњак* ‘прстен’: *пластичњак* ‘аутомобил’: *пластичњак* ‘фотоапарат’, итд. Неки универби, међутим, бивају хомонимни са лексичким једницама насталим друкчијим творбеним процесима, што именујемо *екстерном хомонимијом*. Исп. *Швајцарац* (етноним): *швајцарац* (универб), *саобраћајка* (мовирани фемининум): *саобраћајка* (универб), *специјалка* (мовирани фемининум):

¹² У питању је припадник специјалне војне или полицијске јединице. Међутим, у најновије време створен је оказионализам *специјалка* као мовирани фемининум од универба *специјалац* мотивисаног синтагмом *специјални ученик* (најбољи у генерацији).

специјалка (универб) итд. Има универбалних формација чија је хомонимија двострана: и екстерна и интерна.

8. Међу разним врстама хомонимије у науци се, каткад, спомиње и *творбена хомонимија*. Говори се о томе како творбени хомоними настају онда кад се поклопе оба дела изведенице – творбена основа и творбени афикс [Тихонов 1985: 32], те да лексичке хомониме настале творбом речи треба звати творбеним хомонимима [Самарџија 1995: 28]. Овакве интерпретације хомонимије немају, заправо, никакву потпору у дериватологији, с обзиром на традиционално схватање да је основни смисао творбе речи *стварање нових лексичких јединица*, а оне, потенцијално, могу ући у хомониман однос са неком другом лексичком јединицом, што значи да се увек ради о лексичкој хомонимији. И сви наши напред наведени примери интерне и екстерне хомонимије јесу потврде лексичке хомонимије јер деривати аутоматски улазе у лексички систем језика. Може ли се, ипак, говорити и о хомонимији уз коју би стајао атрибут *творбен*? Има научника који су се још осамдесетих година прошлог века снажно залагали за самосвојност *творбене хомонимије*, о чему сведочи и следећи цитат: „Вместе с тем, если мы признаем словообразовательный уровень языка как некоторый самостоятельный ярус языковой структуры, то и словообразование должно иметь право на свою собственную омонимию. А у словообразовательной омонимии должен быть свой собственный объект, отличный как от морфологической и синтаксической омонимии, так и от лексической омонимии” [Соболева 1980: 90].¹³ Овај, помало искључив, став следе у одређеном смислу и неки млађи дериватолози, предлажући при том и одговарајућу дефиницију: „Словообразовательные омонимы – это те однокорневые производные единицы, которые членятся на одинаковые составляющие – производная основа (базис) и формант, но относятся к разным словообразовательным категориям. Другими словами, словообразовательные омонимы – это единицы, принадлежащие к одному и тому же словообразовательному гнезду. В тех случаях, когда одну словообразовательную единицу можно включит в два (или более) словообразовательных типа определенной словообразовательной категории, это единица

¹³ Цитирано према Аврамова 2007: 13–14.

рассматривается как полисемическая” [Аврамова 2004: 223–224].¹⁴ Дакле, припадност деривата истој творбеној категорији искључује појаву хомонимије, а укључује га у полисемију, или обратно – припадност двома творбеним категоријама, уз исту творбену основу и формант, укључује дериват у хомонимију, а искључује га из полисемије. Овакав став се демонстрира на примеру лексема *рибар* I (човек који лови, воли, продаје рибу) и *рибар* II (птица која лови рибу): оне нису творбени хомоними у бугарском (а у складу с тим ни и у српском) будући да припадају истој творбеној категорији – *nomina agentis* [Аврамова 2003: 32].¹⁵ Једнако тако, по овој дефиницији, и *проповедник* 1 (онај који држи проповед) и *проповедник* 2 (пропагатор каквих учења, идеја, погледа) припадају истој творбеној категорији па нису хомоними.

9. Уколико бисмо наведену дефиницију творбене хомонимије применили на наш материјал, онда би се добила следећа слика: сви примери интерне хомонимије универба, као лексичких јединица, били би полисемичне структуре јер припадају истој творбеној категорији – *nomina attributiva*, док би сви примери екстерне хомонимије универба били *творбени хомоними* јер припадају различитим творбеним категоријама.

ЛИТЕРАТУРА

Аврамова 2003: Цветанка Аврамова, *Словообразователни тенденции при съществителните имена в българския и чешкия език в края на XX век*, Софија: Херон Прес.

Аврамова 2004: Цветанка Аврамова, „О словообразовательной омонимии и полисемии суффиксальных дериватов в славянских языках”, *Linguistique balkanique XLIII* (2003–2004), 2–3, Софија, 221–230. Аврамова 2007: Цветанка Аврамова, „Проблемът за словообразователната омонимия и полисемия при суфиксалните деривати в славянските езици”, in: *Sprachliche Kategorien und die slawische Wortbildung*, Olms, 143–164.

¹⁴ Постоји и краћа дефиниција на бугарском, а гласи: „Словообразователни омоними са онези единици, които се дељат на еднакви съставни части – производна основа и формант, но се вклучват в различни СК” [Аврамова 2003: 32; 2007: 12].

¹⁵ Има, међутим, научника који *рибар* I и *рибар* II сматрају хомонимима [исп. Радева 2007: 278].

Адамец 1995: Přemysl Adamec, „Homonymie vět v současné češtině”, *Přednášky z XXXIV. a XXXV. BĚHU LŠSS*, Praha, 113–123.

Анчић-Обрадовић 1968/69: Marija Ančić-Obrovčić, „Izvedene imenice – I. Uključivanje značenja ili semantička kondenzacija”, *Radovi Filozofskog fakulteta V*, Sarajevo, 241–254.

Бугарски 2003: Ranko Bugarski, *Žargon*, Beograd: Biblioteka XX vek.

Виноградова 1984: Валентина Николаевна Виноградова, *Стилистический аспект русского словообразования*, Москва: Наука.

Драгићевић 2008: Рајна Драгићевић, „Творбени и семантички статус једног значења именица типа *ручица*”, Српски језик XIII/1–2, Београд, 203–213.

Земска *et. al.* 1981: Елена Андреевна Земская, Маргарита Васильевна Китайгорская, Евгений Николаевич Ширяев, *Русская разговорная речь*, Москва: Наука.

Корјаковцева 2006: Елена Ивановна Корјаковцева, „О словообразовательной компресии (на материале русского и польского языков)”, *in: Функциональные аспекты словаўтварэння*, Минск, 122–131.

Кубрјакова 2006: Елена Самойловна Кубрјакова, „О новых задачах в изучении функций словообразования”, *in: Функциональные аспекты словаўтварэння*, Минск, 141–147.

Оташевић 1997: Ђорђе Оташевић, *Универбација*, Наш језик XXXII, св. 1–2, Београд, 52–63.

Радева 2007: Василка Радева, *В света на думите (Структура и значение на произведните думи)*, София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски”.

РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, I – VI (Нови Сад/Загреб, 1967, I–II; Нови Сад/Загреб, 1969, III; Нови Сад, 1971, IV; Нови Сад, 1973, V; Нови Сад, 1976, VI).

РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. 1–17, Београд, 1959–2006.

РСЈ: *Речник српског језика*, Нови Сад 2007.

Радовановић 2004: Milorad Radovanović, „Dekompozicija i univerbizacija”, *ZbMSFL XLVII/1–2*, Novi Sad, 43–49.

Розентал-Теленкова 2003: Розенталь Д. Э., Теленкова М. А., *Справочник по русскому языку – Словарь лингвистических терминов*, Москва: ОНИКС.

Савић-Половина 1989: Свенка Савић, Весна Половина, *Разговорни српскохрватски језик*, Нови Сад: Филозофски факултет.

Самарџија 1995: Marko Samardžija, *Leksikologija s povješću hrvatskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.

Соболева 1980: Полина Аркадьевна Соболева, *Словообразовательная полисемия и омонимия*, Москва: Наука.

Тихонов 1985: Александр Николаевич Тихонов, *Словообразовательный словарь русского языка*, I–II, Москва.

Триницка 2001: Надия Александровна Јанко-Триницкаја, *Словообразование в современном русском языке*, Москва: ИНДРИК.

Божо ЧОРИЧ

СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ОМОНИМИЯ

Резюме

Среди различных типов омонимии в лингвистической литературе упоминается и словообразовательная омонимия, причем явно наблюдается различное толкование этого феномена (одни понимают ее более узко, другие более широко). В некоторых трудах приводится даже и типология словообразовательной омонимии (А. Н. Тихонов, *Словообразовательный словарь русского языка*, Москва, 1985). В общем, можно в первую очередь говорить о том, что словообразование является важнейшим источником омонимичных лексических единиц (дериват как продукт словообразования появляется в форме лексических омонимов). Среди их довольно активных источников находится и универбизация. Об этом способе словообразования, характерном для разговорного функционального стиля, в сербистике начали писать лишь в конце прошлого столетия, под влиянием дискуссий в других славистических средах, в которых это явление уже было предметом научных исследований (русистика, богемистика, полонистика). Оказалось, что и сербский язык обладает целым рядом словообразовательных типов, на основе которых порождаются универбальные конструкции. Более старая лексикографическая литература их почти вообще не регистрирует, но в новейшем однотомном словаре сербского языка их довольно много. Рядом с некоторыми из них стоит помета *разг.*, в рядом с другими она отсутствует: такая неупорядоченность свидетельствует о различном толковании лексических единиц такого типа отдельными участниками (сотрудниками) в процессе подготовки словаря. Универбы вносились в словарь в статусе многозначного слова, а не омонима, хотя другой подход, на наш взгляд, является более оправданным, по крайней мере в большинстве случаев. В течение работы над словарем и после его выхода из печати появлялись в языке новые универбы, которых, конечно, нет в словаре, и которые здесь рассматриваются как единицы, омонимичные единицам в однотомном словаре сербского языка. Данную картину иллюстрируют следующие примеры (в скобках находятся „свежие” универбы):

Швајцáрац, -рца м *припадник народа који живи у Швајцарској, становник Швајцарске.*

швајцáрац, -рца м *швајцарски франак.* [Оказионализам: *швајцарац* ← швајцарски нож; швајцарски пас].

мáсбвкa (мáсбвкa) ж рус. позоришна или филмска сцена у којој учествује велики број лица, масовна сцена. [Оказионализам: масовка ← масовна туча, масовка ← масовна гробница и сл.].

мáшíнац, -нца м разг. 1. машиниста, стројар; онај који је запослен, који ради у машинској индустрији, машиноградњи. 2. студент машинског факултета; машински инжењер. [Оказионализам: машинац ← машински језик].

персона́лац, -лаца м службеник, референт који се бави административним пословима у вези са заопсленим особљем, запошљавањем. [Оказионализам: персоналац ← персонални компјутер].

саобраћајка ж **1.** разг. саобраћајна несрећа. **2.** жена саобраћајац.

генералка ж **1.** разг. *генерална, потпуна поправка* (обично аутомобила, односно аутомобилског мотора). **2.** в. *генерална карта*. [Оказионализми: *генералка* ← генерална проба (позориште, спорт и сл.; *генералка* ← генерално чишћење (просторија у кући, војсци и сл.); *генералка* ← генерална реформа (у образовању, школству и сл.)].

За рамкама однотомног словаря остались, конечно, многие универбы, имеющие омонимичные пары типа: *Панчевац* ← житељ Панчева / *Панчевац* ← Панчевачки мост; *половњак* ← половни аутомобил / *половњак* ← половони бицикл; *јавњак* ← јавна кућа / *јавњак* ← јавни тоалет; *хавајка* ← хавајска гитара / *хавајка* ← хавајска кошуља / *хавајка* ← хавајска фотелја; *анонимка* ← анонимна достава (порука, писмо) / *анонимка* ← анонимна ж. особа, итд.

Учитывая широту универбальной омонимии, можно, условно, различать внутреннюю и внешнюю омонимию: первая касается омонимии в рамках универбизации (*специјалка* ← специјална емисија / *специјалка* ← специјална изложба / *специјалка* ← специјална способност / *специјалка* ← специјални бицикл, *специјалка* ← специјална плескавица), вторая же относится к омонимии универбального деривата и к другому словообразовательному типу (напр., все приведенные здесь образования и *специјалка* жена ‘специјалац’).